

цих творів дає змогу довести вже відомі факти й глибше зрозуміти історичну епоху.

Свідчення авторів селянських мемуарних джерел також допомагають вивчити вплив радянської освіти та пропаганди, зрозуміти, як діяв державний механізм у питаннях знищення будь-якої опозиційної думки або спротиву серед селянства.

Дослідження мемуаристики, присвяченої Голодомору 1932—1933 рр. і розумінню селянством його причин, свідчить про успішне насадження ідеології серед цього прошарку на державному рівні. Підтвердження цієї думки знаходимо в мемуарах Д. Коншина із Запорізької області, в яких основною причиною катастрофи визначено поганий урожай внаслідок посухи 1932 р. Протилежної думки, але теж державної, дотримується уродженець Миколаївської області С. Сало. У своїх спогадах причиною голоду 1932—1933 рр. він називає бажання прискорити процес створення колгоспів, а також пов'язує це з міжнародною ситуацією, зокрема з формуванням у країнах Європи фашистських режимів і мріями радянського керівництва про світову революцію. Автор відверто зауважує, що голод було створено штучно, щоб підштовхнути хліборобів масово йти в колгоспи [33; 34].

Це два протилежних погляди щодо питання причин Голодомору в Україні 1932—1933 рр., де один повністю відповідає офіційній радянській пропаганді про неврожайний і посушливий рік, а інший висвітлює причини голоду набагато глибше й фактично є антирадянським за змістом. З огляду на те, що ці мемуари написано в один час, постає потреба ґрунтовнішого дослідження причин, які зумовили такі полярні думки.

Отже, на підставі відомостей, здобутих із мемуарів, розуміємо, як розкуркулювання, колекти-

візація, голодомор в Україні спільно з роботою сталінської репресивної машини, призвели до масового розчарування селян комуністичною владою та несприйняття урбаністичної культури, внаслідок чого відбулися зміни в демографічному складі, адже жителі сіл масово полишали рідні місця та переїжджали до міст. Такі умови спричинили процеси, пов'язані з індустріалізацією регіону.

У мемуарах М. Алексєєва та І. Овечка [35] описано поїздки до Запоріжжя 1934 р., де відбувалися зустрічі з колишніми односельцями, які працювали на "великих будівництвах" промислового комплексу. Ці описи жахливих умов життя, в яких опинилися земляки, є яскравим доповненням до історичних досліджень подій першої п'ятирічки [36].

Великий масив мемуарів, що належать перу офіцерів, рядових і працівників тилу, які були вихідцями із селянських родин, стосуються подій Другої світової війни, тобто ці твори належать радше до військової мемуаристики, ніж до селянської. У цих джерелах знаходимо інформацію та сюжети, яких бракує в інших матеріалах радянського часу, адже цензура забороняла бодай найменші відхилення від державного трактування подій Великої Вітчизняної війни.

Критичний погляд на події Другої світової війни викладено в мемуарах, виданих у 1990 р. Ю. Семенко з Дніпропетровської області. Автор оповідає про організацію опору місцевого населення партизанським комуністичним загонам і створення формувань, що знищували більшовицьке підпілля [37].

(Далі буде)

Надійшла до редакції 9 жовтня 2023 року

ВИДАТНІ ДІЯЧІ ТА ВИЗНАЧНІ ПОДІЇ

УДК 012Рева+016:929Рева](477)

Лариса Рева,

кандидатка філологічних наук,

член-кореспондентка Національної академії вищої освіти України,

членкиня Національної спілки краєзнавців України,

e-mail: LesyaReva7@gmail.com

Про себе, про час і про нинішню війну

Наразі настав час поговорити, аби підсумувати пройдене. Подеколи потрібно озирнутися, хоча цього насправді ніколи не роблю. І не дивлюся собі під ноги за жодних обставин — лише вперед.

Подібний досвід висповідуватися в мене вже був: так сталося, що звірялася загалом за пре-

зидентства В. Януковича, і то — у Луганському університеті, а згодом — і на діаспорі, через Чернігів [1, с. 280—284; 2, с. 148—158].

Тоді в нас були і Крим, і Донбас. А воювали ми здебільшого з внутрішнім світом та таким самим ворогом. Непокоїли весь час питання мови,

культури загалом, і, звісно, літератури, переважно давньої, та й сучасної, і біографіки.

Вдячні слова в ракурсі досліджень української біографіки (а поняття набуло ширшого значення — у світовому контексті) стали наукові розвідки до життєписів моїх батьків — Григорія Семеновича та Ніни Максимівни. Таким кроком було досягнуто й іншого завдання — показати своє коріння та наступність поколінь.

Наведемо ці наукові напрацювання: "Я пам'ятаю його уроки : спогад про батька — Реву Григорія Семеновича" (Рідна школа. 1995. № 1/2. С. 30—31); "Слово про вчителя [Реву Григорія Семеновича]" (Шкільний світ. 2001. № 47. С. 7); "Педагог та літературознавець" [до дня народження мого батька, Реви Григорія Семеновича] (Вісник Книжкової палати. 2005. № 5. С. 53—55); "Мій батько, Рева Григорій Семенович — ветеран Великої Вітчизняної війни, педагог-літературознавець" (Воєнна історія Середньої Наддніпряниці. Київ, 2012. С. 697—701); "Рева Григорій Семенович" (Українці Санкт-Петербурга, Петрограда, Ленінграда. Київ ; Вишгород, 2013. С. 491—492); "Рева Григорій Семенович (1920—1987) — педагог-літературознавець, методист, уродженець Переяславської землі" (Наука як феномен національної культури. Київ, 2019. С. 174—179); "Ніна Максимівна Рева — бібліограф, бібліографознавець : бібліогр. покажч. Київ, 1999, 23 с.); "45 років з бібліографією!: до дня народження українського бібліографа Реви Ніни Максимівни" (Бібліотечний вісник. 1999. № 3. С. 40—41); "Рева Ніна Максимівна" (Українські бібліографи : біогр. відом., проф. діяльн., бібліогр. 2008. Київ, 2010. Вип. 2. С. 120—121); "Рева Ніна Максимівна (р. 1929) — видаючийся бібліограф ХХ века" (Factorul feminine in istorie (Женский фактор в истории). Кишинев, 2012. С. 438—441); "Рева Ніна Максимівна — професор, бібліограф, укладач систематичного покажчика змісту часопису "Життя й революція" (1925—1934)" (Треті киевознавчі читання: історія та етнокультура. Київ, 2020. С. 43—53).

Не лише про батьків — писала про сподвижників, зокрема колег-учителів: "Михайло Прокопович Гуменюк у бібліографії і в житті: Спогади" (у співавт. з Н. Ревою) (Львівська національна наукова бібліотека України імені Василя Стефаника: історія і сучасність. Львів, 2010. С. 136—138); "Віктор Коптілов — мій викладач, який навчав думати і творити" (Українське мовознавство. Київ, 2010. № 40. С. 301—305); "Віталій Чишко — про проблеми ідентичності мови і нації" (Мова і культура. 2012. Вип. 15, т. 7. С. 5—8);

"Спроба біографічного дискурсу Віталія Коротича — письменника та публіциста" (Світова література на перехресті культур і цивілізацій. 2013. Вип. 7, ч. 2. С. 251—265); "Європейськості мене навчив університет: слова подяки рідній альма-матер". Україна молода. 2014. 17 лип.); "Інституту філології та соціальних комунікацій Бердянського педуніверситету — славний ювілей" (Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Філологія. 2014. Вип. 1. С. 8—11); "Велика Волинь Миколи Юхимовича Костриці: до 75-ліття від дня народження" (Історія, культура та освіта: християнський вимір. 2016. Вип. 6. С. 282—295).

А стаття "Історія захисту дисертації за темою: "Платон Микитович Воронько: особливості поетики" (Двадцять сьома Всеукраїнська наукова конференція молодих істориків науки, техніки і освіти та спеціалістів за темою: "Молодь в історії науки і техніки: консолідація української нації". Київ, 2022. С. 146—152) набула певною мірою узагальненого змісту. Майже нікого зі згаданих героїв не залишилося в живих.

Писала про мову, й цікаво те, що низку статей оприлюднено саме в російськомовних осередках, зокрема у Харкові: "Мова — феномен духовної культури нації" (Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку. Харків, 2010. С. 251—253); Донецьку: "Освіта і мовна культура в Україні: звернення до витоків" (Філософія культури: мова, раціональність, освіта. Донецьк, 2011. С. 160—164); "Значення державної мови в молодіжній регіональній політиці незалежної України" (Антикризова стратегія регіональної молодіжної політики. Регіональна молодіжна політика як шлях розбудови української державності. Донецьк, 2011. С. 156—160); Мелітополі: "До питання про мовний код українського народу" (Мова. Свідомість. Концепт. 2011. Вип. 1. С. 304—309).

Культура поза політикою існувати не може. Хоча випадки були. У нацистському Берліні виступали французькі зірки, і ніхто їх за те не картав. І все ж письменник — не актор. Актор не є політичною фігурою. Адмірал Колчак, коли заходив з армією до ворожого міста, чіпляв оголошення: "Акторів, кучерів та повій не чіпати — вони однаково потрібні будь-якій владі". Едіт Піаф, наприклад, під час окупації Парижа, виступала перед фашистами та їздила до Німеччини з концертами. Видатний український оперний співак Борис Гмиря також виступав перед німцями в окупованому Києві. І ніхто з них після війни

не був засуджений чи репресований. Актор не повинен бути ані адвокатом диявола, ані прокурором Бога. Він не зобов'язаний за зміни чергового режиму виказувати власну політичну позицію, у нього інше завдання: силою мистецтва впливати на душі людей.

Коли під час Другої світової війни бомбардували Лондон, В. Черчиллю запропонували скоротити фінансування культури, на що він відповів: "А за віщо ж тоді ми воюємо?" Оскільки культура, свобода самовираження особистості — це основний фундамент демократичного суспільства. Сила інтелекту й прагнення до свободи набагато сильніші за зброю. Духовний розвиток суспільства — один із найважливіших напрямів культури й нехтувати ним недалекосяжно. Як би важко в економічному сенсі не жилося, та фінансувати культуру за залишковим принципом є найгрубішою помилкою. Знову згадаємо Черчилля, який зауважував, що політик думає про чергові вибори, а державний чиновник — про наступні покоління. Ці відмінності є принциповими.

Наша стаття "Франція — Делон — Україна: особа в мистецтві та творчості" (Інформаційний вестник Форуму русистів України. Русистика синтетическая наука или форма идеологии. 2013. Вып. 16. С. 318—327) якраз порушує питання ролі митця у світі, де неодмінно постає Шекспірівське одвічне "Бути чи не бути".

Влада — це не одна людина, це — система, яка настільки зашкарубла, що протягом короткого часу її змінити не можна. Однак зміни мають відбуватися в кожній людині, у такий спосіб прискорюючи зміни у країні. Наприклад, актор Р. Рейган, експрезидент США, зумів підняти економіку країни й посутньо сприяв розвалу радянської імперії, чи драматург В. Гавел, який став президентом Чехії та зумів об'єднати свій народ у складний для країни час, залишаючись для чехів передусім моральним авторитетом.

Розуміючи складнощі еволютивного розвитку країни, писали про рушійну силу України усіх часів — козацтво: "Козацтво: історико-літературний ескіз (через призму європейського світогляду)" (Історико-культурна спадщина українського козацтва у виховній діяльності сучасних вишів. Харків, 2011. С. 128—130); "Іван Мазепа та гетьманська столиця Батурин у творчості Ілька Борщака (за матеріалами Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського)" (Батуринська старовина. 2012. Вып. 2. С. 99—101); "Вплив національно-визвольної боротьби українського народу, очолюваної козацтвом, на розвиток куль-

тури в Галичині в першій половині XIX ст." (Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні. 2012. Вып. 21, ч. 2. С. 283—300); Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні. 2013. Вып. 22, ч. 2. С. 126—142); "Історія української літератури про героїку у народній творчості України" (Научное творчество крымских исследователей 2-го и 3-го Симпозиумов молодых ученых. Орджоникидзе ; Феодосия ; Симферополь. 2013. С. 112—115); невтомно шукали Правди в першовитоках: "Євангеліє як першооснова наукових досліджень" (Церква — наука — суспільство: питання взаємодій. Київ, 2011. С. 77—80); "Спочатку було Слово": першодруки як фундамент до світової економіки" (Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія "Філологічні науки". 2011. № 2. С. 53—60); занурювалися у фольклор: "Голубина книга як фундамент усної народнопоетичної творчості України" (Стародавній Меджибіж в історико-культурній спадщині України. Меджибіж ; Хмельницький, 2010. Ч. 1. С. 143—149); "Украинские народные баллады о любви и верности" (Менталитет славян и интеграционные процессы: история, современность, перспективы. Гомель, 2011. Ч. 1. С. 174—176); торкалися глобальних тем: "Історія і культура народу — нероздільні!" (Актуальные вопросы истории, культуры и этнографии Юго-Восточного Крыма. Новый Свет, 2011. С. 147—150); "Героїка національного та культурного Відродження XIX — початку XX ст." (Аркасівські читання. Миколаїв, 2012. С. 23—26); найбільше зосередилися на давній літературі: "Стародавня церковнослов'янська література — гуманітарна проблема сьогодення" (Теорія літератури і гуманітарні студії. 2012. Вып. 34. С. 127—133) та інших працях.

Уже тоді ідентичність нації важила для нас дуже багато: "Еволюція особистості на різних етапах розвитку української давньої літератури" (Наукові праці Чорноморського державного університету. 2011. Т. 158, вип. 170: Філологія. Літературознавство. С. 61—68); "Думки про європейськість у літературі: крізь історичну призму особистості" (Вісник Черкаського університету. Серія: Філологічні науки. 2012. № 26. С. 126—133); "Особистість в літературі: еволюція пошуку свого "Я" (Історія релігій в Україні. 2012. Кн. 2. С. 135—145); "Роль особистості на різних етапах розвитку історії української давньої літератури" (Український вимір. 2012. Число 11. С. 46—59); "Особистість у літературі як дзеркало історії" (Могилянські читання 2011. Київ, 2012. С. 108—

118); "Європейські цінності літератури: до еволюції особистості" (Вопросы русской литературы. 2013. Вып. 26. С. 137—145); "Європейськість у літературі: До питання еволюції особистості" (Knowledge. Education. Law. Management. Nauka. Oswiata. Prawo. Zarzadzanie. 2014. № 3. S. 210—220); "European in literature: into the question of personality's evolution" (Knowledge. Education. Law. Management. Nauka. Oswiata. Prawo. Zarzadzanie. 2014. № 3. S. 220—229).

А потім був Майдан. Ті події сколихнули всю Україну. Майдан 2013 р., а наступний — 2014 р. — початок нашої війни, що підсвідомо тривала тисячоліття, наслідком якої стало захоплення Криму та бої на Донбасі. Національна біографіка вилася в наших дослідженнях того періоду статтями: "Втрачене / невтрачене покоління: Ернест Хемінгуей — шістдесятництво — майдан — гібридна війна" (Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Філологія. 2018. Вип. 17. С. 163—180; 2019. Вип. 18. С. 49—64). Це знову до питання: так "бути чи не бути?"

У літературі того періоду порушується тема війни, оспівуються героїзм, мужність людини, але вже перенесені в іншу, українську, площину — від попередніх світових воєн, афганської тематики, "чорнобильської" та постсовєтської. Це книга С. Алексєвич "Час second hand. Кінець червоної людини" (Київ : Дух і Літера, 2014) — у жанрі класичної "усної історії" — несанкціонований експеримент із колективною пам'яттю. Традиційний варіант "усної історії" завжди мав медіатора (науковця-збирача, журналіста-інтерв'юєра, укладача), які виконували об'єднавчу роль духівника при таїні сповіді. Нині свідки сповідуються в інтернеті, і їхній психоаналіз не обмежується стримом, контактуючи із загалом різної конституції, — емоційно та інтелектно, порушуючи різноспрямовані хвилі юзерів, почасти засвічуючи нові імена авторів різноманітних мемів, з яскравими постами, що набирають одразу велику кількість лайків і групуються в купі найбільш читабельних пабліків. Війна, що мала назву АТО, безупинно вносила корективи, не зважаючи на жодні закони, виявляючи нових героїв. Тобто, мали на той момент не опрацьований літературою потік підсвідомих реакцій, що потрапляли мало не до пандемічної хитавиці смислів. Визначення "нова література", з великою домішкою традиційного нуару, ейфорійне протиставлення дилетантського письма професійному — це "каналізування

масової свідомості у деградацію" [3]. Поміркується і над іншим поглядом: мовляв, є й прихильники думки, що лише емоційний контакт із дійсністю єдино здатний вказати шлях до істини. Але то вже питання віри [3].

Тогочасне нормальне культурне життя у прифронтовій зоні: кіно, кафе, виставки, концертні зали, театри, стадіони, лекторії — це свого роду форма спротиву ворогові, і вона має бути, інакше огорне депресія та ворог святкуватиме перемогу, оскільки надвечір там усе завмирає, люди бояться виходити на вулицю, залякані, а ворог тріумфує — вдалося перемогти дух, багато хто від'їжджає, ходять чутки про завезених тітушок, про "вату" тощо. Вибити прифронтове місто з колії, з власного життя, зруйнувати особистість, посіяти депресивні настрої, страх, щоб людина руйнувала себе внутрішньо — основне завдання ворога. Саме тому потрібно було приїздити сюди музикантам із концертами, письменникам, щоб не дати ворогові глумитися над культурою. І стояти осторонь, відгородившись від усього, ніби "моя хата скраю" — про це не йшлося.

Опубліковані майже під час Майдану (2014) наші книги "Платон Микитович Воронько, 1913—1988" : до 100-ліття від дня народження : монографія (Київ, 2014. 204 с.) і "Тарас Григорович Шевченко: людина, поет, пророк, символ України : до 200-ліття від дня народження" (Київ, 2014. 112 с.) — є ніби документами сучасної доби. Наведемо окремі цитати з них: "Тема боротьби з фашистськими окупантами у роки війни, непохитна віра в перемогу пройшли через усю поетову творчість, творчість, яка, власне, зародилась в партизанських загонах, ставши неспростовним свідченням мужності, чесності і героїзму її автора. Проникливо й зворушливо говорить Платон Воронько про пережите, побачене, відчуте в ті роки. Минувшина навіки стала близьким та дорогим його серцю впродовж життя: "Минувшина, яка ти дорога" (с. 27—28).

У 1939 р. П. Воронько разом з однокурсниками С. Наровчатовим, М. Луконіним, М. Отрадою, А. Копштейном та іншими, добровольцем вирушив на фінський фронт у складі 12-го легколижного батальйону. Залишилися його спогади про ту пору: "Добровольці в снігах. Цвіт студентський. Ділять на батальйони, в кожному 1000 юнаків. Ніч, підгонять грузовики, в кожен — командир у кабінку (тут тепло), а в кузов — повно хлопців. На кожного півлітра, щоб зігрівались в дорозі. Всю ніч везуть — такий перегін. Вранці з кожного

кузова — як дрова, п'яні й замерзлі. Генерал вишукав тоді тих, що в кузовах їхали, супроводжувачів. І кожному — куля. Гидка то була війна. Найбезглуздіша, безчесна" (14.12 (19).1967) (Гончар О. Щоденники. Київ, 2002, Т. 1 : 1943—1967. С. 25). Чи не така сама ситуація нині в російському війську? Не така тактика, за методичками якої воно воює?

Те, що відбувалося 2014 р. у літературі, певною мірою співзвучне з тим, що притаманне кіномистецтву, де останнім часом превалюють зайва вага, мускули та різноманітні вади. Тобто, на престижних конкурсах перемагали учасники з нетиповими для модельного бізнесу обличчями й тілами. Вони диктували тренди, тому й набір стандартів краси, з одного боку, став розмитішим, а з іншого — більш демократичним і природним. Глядачі хотіли бачити наближену до реального життя картинку, тож на екранах часто з'являлися люди у віці, повні, з обмеженими можливостями, зі зміненою статтю, з нетрадиційною сексуальною орієнтацією. А власне поняття глянцю викликало посмішку й тролінг його продукту — ідеальних пластикових людей. Навіть романтичні історії в кіно, де ролі красунь зазвичай грали дівчата з обкладинки, знімали з "простушками". Ось така домінувала тенденція.

Коли 2016 р. у харківському видавництві "Мачулін" вийшла наша книга "Видатні діячі України. Михайло Іванович Драгомиров. Олександр Матвійович Лазаревський — уродженці м. Конотопа" [4], ми відчули надзвичайне полегшення. Ніби віддали частину боргів на славу нашої України.

Книга складається з двох розділів. У першому, присвяченому М. Драгомирову, зазначено, що походив він од козацького роду Драгомирецьких. Під час перебування в Києві підтримував товариські стосунки з багатьма відомими українськими політиками, державниками, науковцями: В. Антоновичем, П. Житецьким, Д. Багалієм, О. Лазаревським та іншими діячами. Співпрацював із часописом "Киевская старина", сприяв розвитку української культури, допомагав українським театрам, книгодрукуванню тощо.

Другий розділ, більш розлогий, присвячено життєпису О. Лазаревського, який походив із козацько-старшинського (згодом — дворянського) роду. На конференції в Качанівці ми вже присвячували розвідку його біографії, та нагадаємо, що історик веде родовід від козаків Лазоренків,

які за реєстрами 1711 та 1736 рр. були приписані до Конотопської сотні Ніжинського полку. Одна із відомих гілок цього роду — Олександр Матвійович Лазаревський — автор численних наукових праць з історії України.

Олександр Матвійович був одним із засновників часопису "Киевская старина" (1881), а від 1890—1891 рр. — його редактором. Першим уклав бібліографічні покажчики про Україну: "Указатель источников для изучения Малороссийского края" (1858), "Украинская литературная летопись" (1854—1858). Є автором "Малороссийских сборников", в яких широко подано матеріали з історії України, її культури, літератури, етнографії, мовознавства, географії, сільськогосподарської промисловості, статистики, народної медицини та інших галузей.

Перу О. Лазаревського належать праці "Історичні нариси сіл Конотопського повіту" (1886—1887), "Павло Полуботок" (1880), "Замітки про Мазепу" (1898). Він також є автором фольклористичних розвідок "Малоруські історичні прислів'я та приказки", видрукованих у "Черниговских губернских ведомостях" (1853—1854), і численних публікацій у періодиці, присвячених М. Гоголю, Г. Квітці-Основ'яненку, М. Максимовичу, М. Костомарову, П. Кулішу, Марку Вовчку, О. Пушкіну. Історик був одним із перших, кому належить біографістика та мемуаристика Т. Шевченка: "Последний день жизни Т. Г. Шевченка" (газета "Северная пчела". 1861. 28 лютого), "Детство Шевченка (1814—1828)" (журнал "Основа". 1862. № 3). Особисто знаючи Т. Шевченка, приятелював із ним, надавав допомогу, коли поет захворів, брав участь у жалобній церемонії його поховання в Петербурзі, супроводжував тіло співця України до Канева.

Кредо обох видатних українців — М. Драгомирова та О. Лазаревського — любити рідну країну, її народ і мову до самозречення. Глибоко переконана, що будувати свою державу потрібно, починаючи із себе — як ти мислиш, що ти робиш, які твої вчинки. Інакше кажучи, виписувати свій некролог ще задовго — так, як це робили ті, хто увійшов до світових анналів.

Більше, аніж газ і картопля, сьогоднішній Україні потрібні моральні авторитети, здатні об'єднати націю, як згуртував її понад століття тому своїм прикладом і словом великий Кобзар. Та попри все — "нове життя нового прагне слова", — писав інший український класик М. Рильський.

Тоді, 2014 р., ми були впевнені: як не парадоксально все, що зробив Кремль для приєднання України до Росії не лише не посилює останню, а й відштовхнуло її в безодню глибокої внутрішньої кризи, з якої вона не зможе швидко й легко вийти. І, навпаки, для України цей рік став ключовим у світовій політиці: наша держава здобула світову підтримку й перспективу прийти до стабільності й процвітання за відносно швидкий період. Відбулося найголовніше — народ України пробудився від летаргії "совка". Скинуто антинародну владу, розпочався процес очищення від системи рабського виживання, формується нова психологія "допоможи собі сам". Можемо впевнено сказати — найскладніше вже позаду. Однак попереду ще дуже багато роботи, але в ній — великий сенс і велика місія, навіть коли не розглядати ці процеси у світовому масштабі, а в межах суто України, її сьогоdnішнього та майбутнього. Державна машина постійно збоїтиме, оскільки її модель побудови було закладено за "совковим" кресленням єдиноначальності та ручного управління з одного центру. Ця модель має мало спільного з поліпшенням життя громадян, навпаки, її призначення — створити більш жорсткі умови існування. І реконструювати її не вдасться. Місце цього рудименту посядуть неформальні громадські об'єднання, завдяки яким Україна вистояла 2014 р. проти російської агресії. І поки що Україна — уламок УРСР, яка реально ще не реформована, проте перетворення, хоч і квола, та тривають. Категорію шкіл, напрямів, угруповань, тенденцій, на жаль, знецінено — не лише в Україні, а й у світі.

У розвинених країнах відбувається активізація авторитарних лідерів-демагогів. Усі вони апелюють до людей, що не вписалися в нову

економічну реальність, залишившись за бортом. Демагоги вигадують ворогів, на яких списують нещастя соціально неадаптованих мас. В Європі це націоналісти, невдоволені мігрантами, у Великій Британії — праві консерватори, які свого часу активно голосували за Brexit, а в Росії — це вся країна, що не може знайти собі місця в цивілізованому світі. Вона ж і здетонувала на Сході України. В Україні також є націоналісти, консерватори-мракобіси та вони — маргінальні. Виграють ті, які мають високу освіту, обізнані із сучасними технологіями й орієнтуються на світову прогресивну цивілізацію, економіку, культуру, право. Інші — залишаються за бортом.

Коли писалися ці рядки, ще не було повномасштабної війни. Не було ракетних обстрілів по всій Україні. Не було грізної заяви кремлівського інформресурсу "РИА Новости" за підписом якогось Т. Сергєйцева, себто їхнього маніфесту: "Ще у квітні минулого року (2021. — Л. Р.) ми писали про неминучість денацифікації України. Нацистська, бандерівська Україна, ворог Росії й інструмент Заходу зі знищення Росії нам не потрібна. Сьогодні питання денацифікації перейшло до практичної площини. Денацифікація необхідна, коли значна частина народу — найімовірніше за все, її більшість — освоєна та втягнута нацистським режимом у свою політику. Тобто тоді, коли не працює гіпотеза "народ хороший — влада погана". Визнання цього факту — основа політики денацифікації, усіх її заходів, а сам факт і складає її предмет. Україна перебуває саме в такій ситуації".

Не було Києва за три дні. Ми вистояли. Ідентичність перемогла. Формується нова історія, нова література з новими героями. Але про це все — після нашої Перемоги.

Література

1. Рева Л. Сповідь на вершині літ. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Філологічні науки*. 2013. № 22 (281). С. 280—284.
2. Рева Л. Сповідь. Та й не тільки... *Український вимір : міжнародний збірник інформаційних, освітніх, наукових, методичних статей і матеріалів з України та діаспори*. Число 12. Чернівці, 2013. 160 с.
3. Родик К. Атипова література. Як 2014-й рік позначився на книжковому ринку. *Україна молода*. 2015. 17 берез. С. 13.
4. Рева Л. Г. Видатні діячі України. Михайло Іванович Драгомиров. *Олександр Матвійович Лазаревський — уродженці м. Конотопа : зб. наук. праць / наук. ред. засл. прац. культ. України, проф. Рева Н. М. ; ред. кол.: Мокроусов А. І., Акічев Ш. М., Несвідоміна Н. В. ; відп. ред. Мокроусов А. І. Харків : Мачулін, 2016. 144 с.*

Надійшла до редакції 20 вересня 2023 року

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 21783-11683ПР від 31.12.2015.

Формат 60x84^{1/8}. Ум. друк. арк. 6,05. Тираж 67 пр. Зам. 61.

Журнал надруковано на обладнанні Книжкової палати України

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1954 від 24.09.2004.

До уваги читачів: електронний варіант журналу "Вісник Книжкової палати" ISSN 2076-9555 (онлайн-версія) розміщено на сайті Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського в розділі "Наукова періодика України":

http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/VKP/index.html